

Posudek

Kryštof Zeman: „*Bachaři, vězně politického nenáviděti budeš!*“. *Tzv. borská vzpoura jako prostředek k utužení disciplíny uvnitř Sboru vězeňské stráže?*. Diplomová práce. Strojopis. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2018, 83 s.

Diplomová práce Kryštofa Zemana se zabývá okolnostmi procesu s účastníky tzv. borské vzpoury na jaře 1950, v níž bylo odsouzeno několik dozorců borské věznice za napomáhání politickým vězňům a údajné přípravy jejich vzpoury. V procesu, který se konal na jaře 1950, byly vyneseny tři rozsudky smrti, dva rozsudky doživotního žaláře, zbytek obžalovaných byl odsouzen k různě dlouhým trestům na svobodě.

Autor nejprve v úvodu hodnotí dosavadní literaturu, přičemž zdůrazňuje, že práce se zatím soustředily spíše na jednotlivé osoby z procesu – k smrti odsouzeného dozorce Čenka Petelíka a někdejšího lidoveckého poslance Stanislava Broje a mjr. René Černého. Zdůrazňuje, že jeho práce se chce procesu věnovat komplexně a především zjistit jeho účel. Potom se v první kapitole věnuje situaci ve Sboru vězeňské stráže (SVS) před a po únoru 1948 a analyzuje dopad zákona o Sboru uniformované vězeňské stráže ze dne 22. prosince 1948 (č. 321/1948 Sb.). Správně konstatuje, že zákon umožnil plošnou čistku v dosavadním SVS, z něhož nebylo z důvodu politické nespolehlivosti 10% převedeno do nového sboru. Dále upozorňuje na to, že nový SVS byl vojensky organizovaným sborem stejně jako Sbor národní bezpečnosti (SNB) a jeho příslušníci podléhali vojenské kázeňské a trestní pravomoci, což umožňovalo přísnější postih jeho příslušníků v případě jejich neposlušnosti. Druhá kapitola se týká legislativní a procesní úpravy stíhání protistátních trestních činů, tj. analýzy známého zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově-demokratické republiky a na něj navazujícího zákona č. 232/1948 Sb. o státním soudu.

Těžiště práce leží v následujících kapitolách. Zde je podána geneze přípravy procesu s účastníky tzv. borské vzpoury. Na počátku stálo zřejmě vědomí, že příslušníci SVS, i když šlo zpravidla o členy KSČ (to se týkalo i všech obžalovaných v borském procesu), často nadřezují politickým vězňům a nechovají se k nim s dostatečnou přísností, a proto bylo rozhodnuto uspořádat ukázkový proces, který by je zastrašil. Do věznic byli vysláni zvláštní pracovníci SVS, kteří zde organizovali mezi kriminálními vězni zpravodajskou síť mající za cíl odhalit nadstandartní vztahy mezi dozorci a politickými vězni. Do borské věznice byl

vyslán s tímto účelem v březnu 1950 Evžen Stroin, který tímto způsobem již v dubnu rozkryl činnost dozorce Čenka Petelíka, který zprostředkoval politickým vězňům v detašovaném pracovním táboře Horní Bříza a Černice i přímo v borské věznici kontakt s venkovním světem, umožňoval jim poslech zahraničního rozhlasu a pomáhal jim dodáváním cigaret a potravin, údajně odcizovaných z vězeňské, resp. táborové kuchyně. Zatímco tato obvinění z rozkrádání potravin a dalších podobných poklesků byla pravdivá a jistě by stačila na propuštění Petelíka ze služeb SVU, případně k odsouzení k menšímu trestu za porušování předpisů a zneužití úřední moci, hlavní obvinění, totiž příprava vzpoury vězňů s cílem jejich hromadného útěku, nebylo nijak dokázáno a opíralo se jen o neprůkazné výpovědi nedůvěryhodných kriminálních vězňů. Mohlo jít také o nezávazné úvahy politických vězňů co dělat v případě vypuknutí války a příchodem americké armády, nebo v případě státního převratu, o němž tehdy v Československu panovaly různé iluze. Petelíkovo „přiznání“ k organizování vzpoury politických vězňů bylo důsledkem hrubého fyzického nátlaku a mučení při výslechu provedeném ještě přímo v borské věznici orgány SVS, který byl protokolárně zjištěn při prvním prošetřování případu v roce 1956, a není tedy průkazné. Na základě vynucených výpovědí Petelíka pak vyšetřování převzala 19. dubna 1950 pobočka StB v Plzni a bylo zajištěno deset příslušníků SVS a osm politických vězňů.

Zeman dále popisuje postupné konstruování „protistátní skupiny“, k čemuž přispěl svými výpověďmi především samotný Petelík. Autor se snaží najít odpověď, proč tak Petelík jednal. Cituje výpovědi příslušníků StB, kteří podali o Petelíkovi nelichotivý obraz jako o člověku, který se chtěl za každou cenu zachránit, velmi se bál fyzického násilí a proto spontánně vypovídal, na druhé straně nevylučuje ani variantu, že i na StB byl Petelík opakovaně mučen a teprve potom přistoupil na předem připravený scénář vyšetřovatelů. To byl totiž prokazatelně případ ostatních dozorců a rovněž Stanislava Broje, kteří se nechtěli přiznat k tomu, že připravovali vzpouru vězňů a útěk. Do čela vykonstruované skupiny byl vyšetřovateli dosazen někdejší lidovecký poslanec Stanislav Broj, a to zřejmě z čistě politických důvodů, ke skupině byl přiřazen i mjr. René Černý, protože se již dříve pokusil s pomocí sympatizujícího dozorce o útěk, ačkoliv jinak žádné důkazy o tom, že by se chtěl zúčastnit údajné vzpoury, neexistovaly.

O trestu smrti pro Petelíka, Broje a Černého rozhodla bezpečnostní „pěťka“ ÚV KSČ už 29. dubna. Proces, v němž bylo nakonec postaveno před soud jen šest dozorců a osm politických vězňů, byl tedy – jako bylo ostatně tehdy zvykem – jen čistě formální. Konal se 11. a 12. května 1950 v porotní síni Krajského soudu v Plzni a to formálně s vyloučením veřejnosti,

avšak za početné přítomnosti příslušníků SVS svezných z celého Československa. U soudu nebyla použita metoda předem naučených výpovědí a s výjimkou Petelíka, který si snažil zachránit život, všichni obžalovaní svou vinu zcela či částečně popřeli. Nejvyšší soud jako po odvolání odsouzených 20. května všechny rozsudky potvrdil. Poprava tří odsouzených se uskutečnila 23. května v Praze.

Důležitá byla především kampaň mezi příslušníky SVS, které se Zeman věnuje ve zvláštní kapitole. Dozorci byli na zvláštních školeních vyzýváni k ostrému postupu proti „třídním nepřátelům“ mezi vězni, k zanechání „falešné sentimentality“ a také k udavačství na své kolegy, kteří by neplnili své povinnosti v tomto směru. Proces měl skutečně dopad na dozorce, kteří se nyní báli jakkoliv pomáhat politickým vězňům a často v jejich rostoucí brutalitě, což se projevilo ve zpřísnění poměrů ve věznicích, jak o tom vypovídají vzpomínky politických vězňů.

V poslední (desáté) kapitole se Zeman věnuje snahám přeživších odsouzených o své propuštění a rehabilitaci, která se táhla až do devadesátých let.

V závěru autor konstatuje, že hlavní cíl borského procesu se podařilo jeho organizátorům splnit – SVS byl po něm disciplinován a plně sloužil potřebám nového režimu.

Práce je napsána na základě původního archívního materiálu. Znalost literatury je na dobré úrovni. Přínos práce vidím v otevření celé kauzy. Žádné věcné chyby jsem v práci nenalezl.

Pro obhajobu mám následující námět: kdo byl vlastně dozorce Petelík? Byla jeho pomoc vězňům motivována změnou jeho politických názorů a stykem s vězni? Nebo šlo spíše o pokus získat si alibi pro případ politického převratu, resp. vzniku třetí světové války, kterou tehdy československá veřejnost vnímala jako reálnou?

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji její hodnocení stupněm **v ý b o r n ě**.

V Praze, 21. května 2018

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.